

Оганісян Цагик Вазгенівна
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, к.ю.н.

ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗА СТАТУТОМ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 1864 Р.: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Статут цивільного судочинства 1864 р. аргументовано називають своєрідною відправною точкою в історії становлення і розвитку сучасного українського цивільного процесуального права [3]. Статут впроваджував ряд прогресивних та демократичних принципів на зміну відсталому та реакційному феодальному процесуальному судочинству, що діяло в судах на території Наддніпрянської України у складі Російської імперії. Такі прогресивні новели стосувались й доказів у цивільному процесі.

О. Ковалишин пише про значне розповсюдження в Статуті цивільного судочинства згадок та відповідних норм щодо доказів та доказування, в тогочасній доктрині цивільного процесу термін «доказувати» став займати вагоме місце. В. Васьковський, сучасник впровадження Статуту, доказування у процесуальному значення доказування розглядав як встановлення істинності тверджень сторін в суді у законодавчо визначеному порядку і формі [2, с. 169]. Водночас, на жаль, законодавчо, тобто в Статуті, поняття доказів визначено не було. Однак, на думку Е. Борисової, це було свідомим кроком тогочасних законодавців, оскільки вони не хотіли вводити суддю в певні рамки подібними тлумаченнями категорій та обмежувати суд в дії, таке поняття мало увібрати все, «чим тільки суд може бути впевнений у дійсності спірної події, або в справедливості оспорюваної вимоги, якщо навіть в інших випадках факт, що засвідчує, не підходив за своїм родом за жоден із указаних в законі видів доказів» [4, с. 202; 1, с. 164].

Хоча спеціалісти з права, що входили до складу комісії із розробки Статуту, розглядали ідею широкого трактування поняття доказів, вони вирішили усе ж надати хоча б перелік таких доказів за видами, поділяючи їх на такі:

показання свідків;

дізнання через «окольних осіб» (в законодавстві тих часів так називали старожилів та представників певної місцевості, «окольні» особи формували своєрідну загальну суспільну думку);

письмові докази;

зізнання;

присяга [1, с. 165]

огляд на місці й висновки експертів.

Глава V Книги I статут (усього існувало 4 Книги або Розділи) містила норми про докази у цивільному процесі в мирових судах (перша інстанція). Згідно норм Глави позивач повинен був довести свій позов, а відповідач, що виступав проти вимог позивача, зобов'язаний був довести власні заперечення (ст. 81 Статуту цивільного судочинства). У свою чергу мировий суддя не займався процесом збору доказової бази або довідок, він власні рішення обгрунтовував виключно у відповідності до доказів, які надавали сторони процесу (ст. 82) [4, с. 57–58].

Відділення II Глави V Книги I називалось «Показання свідків», а відповідні статті з 83 по 104 містили норми про такі докази. Жодна особа не мала права відмовлятися від свідчень, виключенням ставали родичі позивача та відповідача за першою лінією, рідні брати та сестри, особи, які мали вигоду від рішення справи на користь тієї чи іншої сторони (ст. 83). [4, с. 58]. Такі виключення та врахування можливості суб'єктивних свідчень родичів поставало прогресивним кроком в тогочасному цивільному процесі.

Окрім того, в Статуті містився конкретний перелік осіб, які не могли бути свідками в цивільному процесі: божевільні й не здатні надати адекватні свідчення; особи, які за фізичними або розумовими вадами не мали змогу дізнатись про доказувані обставини; діти проти батьків; один із подружжя сторін; представники церкви щодо того, що їм було сказано у порядку сповіді; відлучені від церкви за вироком церковного суду, позбавлені прав стану або ті, що були засуджені на покарання, що є схожими до покарань у вигляді позбавлення права бути свідком (ст. 84). В судовому порядку передбачалось, що такі «свідки» відсторонювались самим суддею без необхідності клопотання щодо цього сторонами [4, с. 58]. Свідками тепер могли бути також діти від 7 до 14 р., однак щодо них не передбачалась процедура присяги (ст. 85).

Існували відтепер й категорії осіб, які могли бути усунені від свідчень за клопотанням відводу іншої сторони; родичі за прямою лінією; опікуни учасника процесу, або особи, які у нього під опікою знаходяться; усиновлювач особи, яка є стороною процесу, або особи, що ним усиновлені; особи, що вже мають цивільну справу з однією із сторін й особи, яким вигідне рішення суду на користь тієї сторони, яка на них посилається; повірені, якщо на них посилаються їх довірителі (ст. 86) [4, с. 59]. Даними нормами також законодавець намагався підвищити якість та об'єктивність такого доказу в цивільному процесі, як показання свідчень, й уникнути тут конфлікту інтересів. Також була введена досить гуманна норма, яка повинна разом із тим була надати в деяких випадках додаткову можливість надати свідчення – ст. 93 на випадок хвороби свідка передбачалось, що за присутністю сторін мировий суддя може його допросити за місцем проживання, водночас така практика застосовувалась, якщо значна кількість свідків проживала в одному місці.

Присяга була обов'язковою умовою показань свідків, від неї звільнялись лише деякі категорії осіб. Норми про письмовий доказ були у Відділенні

III Розділу V Книги I. Ст. 5 письмові докази визначались як: «усілякого роду акти, які зроблені та засвідчені в установленому порядку, так і домашні, а рівно й інші папери, приймаються мировим суддею до уваги при вирішення справи» [4, с. 63]. Письмові докази, отримання із дотриманням усіх процедур мали вищу силу за показання свідків (ст. 106). Практикувалось також серед доказів й зізнання (усне або письмове) однієї із сторін процесу, воно не передбачало подальших додаткових доказів – ст. 112 [4, с. 65]. Присяга на той час вважалась гарантією правдивості свідчень свідків, й все, що було сказано «під присягою» розглядалось як беззаперечний доказ [1, с. 175].

Такий перелік доказів містився в Статуті цивільного судочинства, можна сказати, що багато норм щодо доказів мали прогресивний, гуманістичний характер. Норми про докази суттєво збільшували ефективність та справедливість результату цивільного процесу на той час. Статут цивільного судочинства мав значний вплив на подальший розвиток цивільного процесуального права в тому числі й на території сучасної України.

1. Великая реформа: К 150-летию Судебных Уставов: В 2 т. / Под ред. Е.А. Борисовой. М.: Юстицинформ, 2014. Т. I: Устав гражданского судопроизводства. 544 с.

2. Ковалишин О. Р. Особливості цивільного процесу за Статутом цивільного судочинства 1864 року. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 45. С. 166–175

3. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. 624 с

4. Судебные уставы 20 ноября 1864 года : с изложением рассуждений, на коих они основаны. Санкт-Петербург: типография 2 отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867. Ч. 1: Устав гражданского судопроизводства. 1867. 763 с.

Родь Катерина Дмитрівна,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

канд. іст. наук, доц.

Головіна О. В.,

доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін ДДУВС

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА У ПРАВОВІЙ ПЛОЩИНІ СЬОГОДЕННЯ

Аналіз нормативно-правових актів сьогодення дає нам підґрунтя для удосконалення системи мовної репрезентації правових понять і категорій. Поліпшення якості законодавчої, нормативної бази неможливе без якісної